

УДК 347.97/.99

Оксана Хотинська-Нор,кандидат юридичних наук, доцент,
науковий консультант Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ

ПЕРЕБІГ СУДОВОЇ РЕФОРМИ З ПРИЙНЯТТЯМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті досліджуються особливості розвитку судової реформи із прийняттям Конституції України. Проведений автором історико-правовий аналіз хронології законодавчих змін у сфері функціонування судової системи дозволив окреслити основні здобутки судової реформи того періоду, а також акцентувати увагу на негативних явищах, яким притаманні ознаки закономірностей. В цілому автор дійшов висновку, що із прийняттям Основного Закону держави судова реформа не отримала належного розвитку та відзначалась інертністю та безсистемністю впровадження необхідних судовій системі змін.

Ключові слова: судова реформа, судова система, судова влада, історія судової реформи, розвиток судової системи.

Для того щоб зрозуміти природу та суть реформаційних процесів у судовій системі України як явища, що триває з моменту здобуття нашою державою незалежності, варто дослідити їх у контексті певних історичних тенденцій. Адже на функціонування будь-якого інституту, зокрема судової влади, впливає його минуле. В інституціональній економіці така залежність від свого минулого позначається терміном «path dependence» (залежність від шляху, траєкторії).

Вагомий внесок у науковий доробок з обраної тематики зробили такі вчені, як В. Бринцев, В. Бойко, О. Бойков, Ю. М. Грошевий, С. Ківалов, І. Коліушко, Р. Куйбіда, В. Лебедев, А. Селіванов, В. Сердюк, В. Стефанюк, В. Суцценко, Б. Футей, В. Шишкін, О. Ющик та ін.

Метою цієї публікації є історико-правовий аналіз перебігу судової реформи, яка отримала новий імпульс із прийняттям Конституції України, що заклала фундамент і окреслила вектори розвитку судової влади відповідно до ідеології правової держави та верховенства права. Зауважимо, що в межах цього аналізу буде надано оцінку лише найбільшим, з нашої точки зору, досягненням та невдачам судової реформи, що дозволить прослідкувати певні закономірності та сформулювати відповідні висновки.

Отже, 28 червня 1996 р. Верховна Рада України прийняла Конституцію України, яка, за словами Р. Куйбіди, стала найрадикальнішим документом у сфері судової реформи [1, с. 20].

В Основному Законі держави вперше з'являється глава під назвою «Правосуддя». Не спекулюючи на критиці такого заголовку (однозначно, на нашу думку, невдалого), що неодноразово звучала у наукових колах [2], саме з моменту відокремлення судових органів від системи законодавчих і виконавчих органів влади, набуття ними інституціональної та організаційної незалежності, стає можливим говорити про повноцінну судову систему. «В цих умовах суд, окрім функції здійснення правосуддя (тобто повноважень державного контролю над соціальними конфліктами, що виникають лише між конкретними людьми та їх об'єднаннями у формі вирішення тих чи інших судових справ — цивільних чи кримінальних), характерної для будь-якого типу державної організації, неминуче набуває два інших фундаментальних повноваження, які відображають якість державної владності у власному сенсі цього слова:

— повноваження судового адміністративного контролю або вирішення адміністративних справ, тобто справ про не-

законність діяльності органів виконавчої влади;

— повноваження судового конституційного контролю або вирішення конституційних справ, тобто справ про неконституційність діяльності законодавця» [3, с. 3].

Отже, система організації діяльності судової влади відображається у Розділі VIII «Правосуддя» та Розділі XII «Конституційний Суд України» Основного Закону, які, як на той час, містять низку принципів положень:

— закріплюється головне і виключне повноваження судів — здійснення правосуддя;

— юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини в державі;

— окреслюється модель судоустрою, в основі якої — принципи територіальності та спеціалізації;

— єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні визнається Конституційний Суд України;

— закріплюється правовий статус судів;

— визначаються основні засади судочинства;

— передбачається утворення Вищої ради юстиції як органу, відповідального за формування професійного суддівського корпусу.

Істотним конституційним внеском у розвиток судової системи є окремі норми Конституції України, розміщені у інших розділах, зокрема Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Серед них — право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29); право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, право на звернення до міжнародних судових інстанцій (ст. 55); право на правову допомогу та вибір захисника (ст. 59); презумпція невинуватості (ст. 62), право не свідчити проти себе та близьких (ст. 63) тощо.

Оремо слід відзначити конституційний підхід до визначення статусу інститутів адвокатури та прокуратури.

Якщо правовому статусу прокуратури в Основному Законі відведено окремий розділ (VII), то адвокатури — лише два рядки у загальному змісті права особи на правову допомогу: «Для забезпечення права на захист від обвинувачення та на-

дання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура», що, однак, не завадило їй розвиватись та повноцінно функціонувати.

Навіть поверховий аналіз конституційних норм у сфері функціонування судової системи в контексті мети нашого дослідження вказує на дві очевидні характерні риси нової «хвилі» судової реформи.

По-перше. Слідуючи окремим посилам, передбаченим Концепцією судово-правової реформи 1992 р. (далі — Концепція) [4], Конституція України не стала її «послідовником»; багато ідей Концепції залишилися поза сферою її регулювання (наприклад, створення судової експертизи як самостійної інституції), окремі ж питання були вирішені у кардинально інший спосіб (наприклад, обрана модель судоустрою).

По-друге. Незважаючи на усю демократичність та прогресивність положень Конституції України щодо судової системи, низка з них викликала серйозні зауваження. У першу чергу це стосувалося втілення ідей незалежної та самостійної судової влади.

Як слушно зазначив Б. Футей, для встановлення системи, яка базується на принципі розподілу влад, Конституція повинна забезпечити не лише розподіл гілок влади, а й їхню рівність, тобто надати кожній гілці влади набір «противаг і балансів». Він же піддав сумніву наявність таких саме у судової гілки влади. Схвалюючи закріплення єдності та моноцентризму системи судів загальної юрисдикції (на відміну від біцентризму, що існував раніше), надання Верховному Суду України статусу найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції, Б. Футей висловив занепокоєння, що суди загальної юрисдикції не мають необхідних повноважень для того, щоб діяти як окрема і рівна гілка влади [5, с. 52, 54].

Звучала критика й щодо нечіткості конституційних норм у визначенні основ організації і діяльності судової влади. Зокрема багато питань виникло стосовно окресленої в Конституції України системи судів. Наприклад, Ю. О. Фрицький звертав увагу на конструкції, передбачені статтями 124 та 125 Основного Закону, згідно з якими «судочинство здій-

снюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції», а судами загальної юрисдикції визнаються і суди, що базуються на принципі їх спеціалізації, а також, що «вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди». У зв'язку з цим, на його думку, виникають природні запитання: які саме спеціалізовані суди організуються в Україні, чи можна спеціалізовані суди відносити до судів загальної юрисдикції, нарешті, чи можна Верховний Суд України вважати вищою судовою інстанцією стосовно спеціалізованих судів [6]?

Така нечіткість визначень мала подвійну природу. З одного боку, цілком логічно, що Конституція України як основоположний акт окреслювала лише загальні засади організації і функціонування судової влади (власне, як і законодавчої та виконавчої), переносючи тягар конкретизації та деталізації у площину регулювання спеціального законодавства. З другого — це давало можливість для маневрування та маніпулювання у процесі подальшого реформування судової системи.

Не применшуючи цінність та значимість факту прийняття Конституції України в процесі перетворень у сфері судової влади, які в подальшому здійснювалися відповідно до окреслених Основним Законом положень, слід констатувати, що за своєю суттю підхід до здійснення державно-правових перетворень в Україні із прийняттям Конституції не змінився.

Ця обставина пояснювалась компромісним характером нової Конституції як результату проміжного, тактичного компромісу різних політичних сил у боротьбі за владу в Україні [7, с. 392].

Враховуючи, як пише О. І. Ющик, що в Конституції України однозначно не визначено певний напрям розвитку суспільства, можливими, відтак, залишаються перетворення владних інститутів у будь-якому з напрямів, які так чи інакше відображені в ній, у тому числі не виключаються рішення, що взаємно заперечують одне одного. Разом з тим, реальну можливість становить лише той напрям перетворень, який реалізується в діяльності політичної сили, здатної найбільш точно усвідомити конкретну необхідність перетворень і здійснити ці пере-

творення силами державного апарату. Якщо визнати, що на момент прийняття Конституції вказана домінуюча політична сила в Україні ще не сформувалася, то, очевидно, реально можливим на найближчий період залишався певний інтегральний напрям перетворень інститутів держави, в якому комбінувалися б так чи інакше зазначені напрями з урахуванням відношення владної верхівки до зміни режиму законності, який склався в Україні [7, с. 393–394].

Звідси випливає висновок про актуальність політичного компромісу як єдиного можливого для України у даних історичних умовах механізму розвитку реформаційного процесу у сфері будь-яких державних інституцій.

Для судової системи це набувало особливого значення, зважаючи на те, що Конституція України відтермінувала втілення в життя нової моделі судострою, передбачивши у Прикінцевих положеннях норму, згідно з якою «Верховний Суд України і Вищий арбітражний суд України здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України до формування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до статті 125 цієї Конституції, але не довше ніж п'ять років».

На перший погляд, встановлення такого «перехідного періоду» було виправданим і доречним з огляду на потреби у фінансовому, матеріально-технічному, інформаційному, кадровому забезпеченні реформування системи судів, що об'єктивно не могли бути вирішені водночас, миттєво. Однак закономірною у цьому випадку виглядала наявність чіткого узгодженого плану заходів, який би передбачав не лише послідовність дій, а й чіткі терміни їх виконання. У такому разі можна було б говорити про використання градуалістського підходу в реформуванні судової системи, з усіма притаманними йому перевагами. Утім, цієї програми дій не було, що в контексті встановлення «перехідного періоду» лише черговий раз засвідчило другорядність судової реформи у масштабі державних перетворень того часу.

Справедливо буде зауважити, що були спроби розвинути у концептуальних документах конституційні положення стосовно реформування інституту судової влади на основі Основного Закону.

Серед їх різноманіття особливої уваги заслуговує розроблений у 1997 р. Інститутом законодавства Верховної Ради України проект Загальної концепції державно-правової реформи в Україні [8].

Величезною перевагою цього програмного документа, який, на жаль, не був реалізований, було застосування комплексного підходу до реформування усього державного апарату, що охоплює основні функції держави, а також системно місцевого самоврядування в Україні. Відтак, правова реформа презентувалася як органічна єдність парламентської, адміністративної, судової та муніципальної реформ, які повинні були здійснюватись синхронно. Це є особливо цінним, оскільки демонструє нам, що автори проекту Концепції як ніхто усвідомлювали значення та необхідність використання системного підходу до реформування сфери державної діяльності. Лише його застосування могло дати ефективні результати перетворень.

Наведене також свідчить про існування потужного наукового потенціалу, який, на жаль, не був затребуваний.

Можливо, якби парламентарі схвалили проект Концепції, це спрямувало би процес реформування у русло керованих поступових ефективних перетворень у державі. Однак цього не відбулося, як і затвердження жодного нормативного акта, який би концептуально визначав шляхи подальшого реформування судової системи. Пояснення цьому ми можемо знайти у словах тодішнього Голови Верховної Ради України О. Мороза, який у 1996 р. з жалем констатував, що «до цього часу ми, образно кажучи, перебуваємо у вирі реформаційного процесу, але не оволоділи ним настільки, щоб керувати цілеспрямовано, системно і комплексно розробкою та здійсненням державно-правової реформи. Найперше, бракує координації дій у цьому питанні між різними структурами влади, а також достатнього науково-методичного забезпечення згаданих реформ» [9, с. 166–167].

В ідеалі необхідно було б разом із Основним Законом держави прийняти пакет основних нормативних актів, які б органічно конкретизували і деталізували конституційні положення, наповнюючи їх саме тим змістом, що й закладався в Конституцію України. У такому разі

процес реформ був би прогнозованим і упорядкованим. Натомість він набув еkleктичного інертного характеру.

Найбільшим здобутком судової реформи із прийняттям Конституції України слід вважати початок функціонування Конституційного Суду України, правовий статус якого визначався прийнятим 16 жовтня 1996 р. Законом України «Про Конституційний Суд України». І справа не лише у тому, що судова влада набула нарешті своєї «повноти», отримавши повноваження конституційного контролю.

З точки зору теорії судової реформи Конституційний Суд України став не лише її продуктом, а й безпосереднім регулятором реформаційного процесу, який за допомогою своїх рішень впливає на нього та коригує напрями розвитку судової системи.

З цієї позиції участь Конституційного Суду України в реформуванні судової системи слід оцінювати крізь призму особливостей, на які звернув увагу В. Кампо. Зокрема він відмітив, що «формально Суд не бере участі у формуванні доктрини чи правового забезпечення судово-правової реформи. Водночас Конституційний Суд своїми правовими позиціями реально впливає на підготовку та проведення судово-правової реформи в Україні: по-перше, ці позиції фактично є одним із важливих джерел формування доктрини, а також правового забезпечення цієї реформи; по-друге, правові позиції Суду морально та юридично «зв'язують» законодавця і тому в питаннях судово-правової реформи він повинен їх принаймні враховувати, якщо не суворо додержуватись» [10].

Повертаючись до хронології розвитку судової реформи після прийняття Основного Закону держави, варто відзначити факт ратифікації Верховною Радою України 17 липня 1997 р. Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод. Ця нетривіальна для України подія стала, як зазначають науковці, початком перенесення європейських правничих цінностей на український ґрунт [11]. За словами С. Головатого, «ратифікація Україною Європейської конвенції з прав людини створила нову правову ситуацію в системі захисту прав людини в Україні. ... перед правниками постає вимога, з одного боку, не

відступати від положень Європейської конвенції з прав людини, а з іншого — спиратися у своїх рішеннях на практику Суду щодо розгляду справ про порушення цих прав» [12].

Ратифікація Конвенції фактично скерувала судову реформу у русло подальших змін судової системи відповідно до європейських стандартів захисту прав та свобод людини, а також акцентувала увагу на одній із глибинних проблем того часу, яка гальмувала розвиток реформаційного процесу та полягала в архаїчному праворозумінні, сформованому у більшості юридичної спільноти, політичної еліти та представників суддівського корпусу радянською доктриною права, яка, як відомо, розглядала юридичну природу основних прав людини виключно з позитивістських позицій.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» Україна повністю визнала обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Це положення органічно співвідноситься зі ст. 55 Конституції України, яка передбачає право кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Для України визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини фактично означало, що з цього моменту сформульовані ним позиції з питань застосування конвенційних норм, набувають значення міжнародних стандартів здійснення правосуддя, а ЄСПЛ стає унікальним механізмом забезпечення цих стандартів у національній практиці.

15 січня 1998 р. парламент ухвалив Закон України «Про Вищу раду юстиції», утворивши орган, відповідальний за «формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі» (ст. 1).

Дискусії щодо статусу, назви, форму-

вання, повноважень органу, який би забезпечував реалізацію кадрової функції у судовій системі, тривали ще під час обговорення проекту Конституції України. Як зазначають дослідники, для нашої країни це був цілком новий інститут, який було запропоновано у вигляді додаткової статті проекту Конституції за декілька місяців до її прийняття. Зарубіжний досвід діяльності подібних органів ні парламентарями, ні вітчизняними науковцями не вивчався, наукових публікацій щодо його статусу, призначення та ролі в забезпеченні не тільки незалежності судової влади, а й дотримання суддями присяги не друкувалось [13, с. 31].

Очевидно, що саме потреби у формуванні вітчизняної доктрини, вивченні досвіду функціонування подібних органів у інших країнах світу, зумовили створення Вищої ради юстиції лише через два роки з дня прийняття Конституції України. Однак порівняно зі строками ухвалення інших законодавчих актів у сфері судової влади, необхідність яких була спричинена конституційними положеннями, цей строк видається не таким уже й тривалим.

За словами В. В. Кривенка, при утворенні Вищої ради юстиції в Україні в якості прикладу було враховано досвід існування вищих рад магістратур, які діють у Франції, Італії, Іспанії, Португалії, рад судової влади в Болгарії та Польщі [14, с.135].

Зазначене можна розцінювати як одну з перших, на нашу думку, досить вдалих спроб запровадження іноземних інститутів у вітчизняну модель судової системи, яка ознаменувала початок реформування кадрової функції у судовій системі.

Незважаючи на значимість запроваджуваних новацій, це були епізодичні зміни, які у масиві найбільш необхідних і очікуваних у судовій системі законодавчих перетворень не могли забезпечити втілення окреслених Конституцією України перспектив.

Якщо центральною ідеєю судової реформи проголошується захист прав і свобод людини, то цілком очевидно, що основні зусилля в процесі реформування повинні зосереджуватися на розвитку процесуальних гарантій прав учасників судового процесу. Як слушно підмітив О. Бойков, «у період судово-правових ре-

форм проблема гарантій набуває виключної гостроти. Вони стають критерієм оцінки істинних намірів законодавця, дозволяючи відокремити від справжніх правових актів акти популістсько-агітаційного значення. Перші створюють міцну основу правової системи. Другі розфарбовують правове полотно лозунгами та деклараціями, роблячи його красивим, але не придатним для вжитку. Норма права або те, що видають за неї, перетворюється на лозунг, якщо за нею не стоять соціально-економічні, політичні, правові гарантії. Лозунги в правовій системі небезпечні. Вони брехню видають за дійсність, наміри за реальні дії» [15, 98].

Реальний, а не популістський розвиток процесуальних гарантій прав сторін судового процесу можливий лише у випадку удосконалення процедури судочинства (судового процесу), або, виражаючись суто науковою термінологією, процесуальної форми.

Нааявність розвинутої процесуальної форми як гарантії законності, прав учасників процесу, як показник зрілості демократії є найважливішою ознакою правосуддя. Саме процесуальна форма робить суд незалежним, дає йому можливість уникнути метушні та дистанціюватись від політичної повсякденності.

Тому, закріпивши у Конституції України низку нових та наповнивши новим змістом існуючі процесуальні гарантії прав особи, першочергово слід було модернізувати процесуальне законодавство, про що йшлося ще в Концепції. Проте цього не відбувалося. Судочинство регламентувалося процесуальними кодексами, прийнятими за часів УРСР, зміни до яких вносилися ситуативно.

Однак сказати, що судові процедури захисту прав осіб у цей період не зазнали ніяких змін, теж було б неправильно. Інше питання, що процес реформування почався «з хвоста, а не з голови», що, безперечно, позначилося на результатах. Йдеться про реформування стадії виконання судових рішень.

Ми уже неодноразово висловлювали свою точку зору щодо наслідків прийняття Закону України від 24 березня 1998 р. «Про Державну виконавчу службу» та Закону України від 21 квітня 1999 р. «Про виконавче провадження», розглядаючи реорганізований інститут

виконання судових рішень як приклад дисфункції, інституціональної пастки судової системи [16]. Утім, варто нагадати, що в основі деструктивних рішень, спрямованих на мінімізацію судового контролю за виконанням рішень суду, лежали відсутність об'єктивного аналізу причин невиконання судових рішень, що крилися в економічній кризі середини 90-х років та істотному падінні життєвого рівня населення нашої держави, а також хибні наукові підходи до розуміння природи судової влади, теорії поділу влади. Як приклад наведемо позицію В. В. Афанасєва, на думку якого «покладення керівництва діяльністю судових виконавців на суди не відповідає сутності судової влади, оскільки в цьому випадку стирається межа між судовою і виконавчою владою, а таке положення не узгоджується з найголовнішим постулатом правової держави — розподілом влад» [17, с. 34].

Це свідчить про величезну ваду того часу, яка полягала у домінуванні підходів до конструювання судової влади як до структури органів державної влади. В той час, як «судову владу треба сконструювати не як систему державних органів, а як складовий елемент захисту прав, свобод, обов'язків і законних інтересів представників громадянського суспільства» [18, с. 135].

Наведене дозволяє також зробити висновок, що із прийняттям Конституції України судова реформа, декларуючи одні цінності, не лише їх не забезпечила, а навпаки — пішла шляхом нівелювання історично існуючих у межах цивільної процесуальної форми гарантій прав особи, привнісши в правосуддя елемент непередбачуваності.

На цьому тлі інші питання, які дослідниками виділялись як найбільш важливі проблеми правосуддя у даний період (існування законодавчих умов, за яких суд здійснював у деяких випадках функції обвинувачення; дискусія щодо вирішення питання про призначення суддів на адміністративні посади; наявність процедури додаткового розслідування як пережитку радянської правової системи; проблеми формування судовського корпусу [19, с. 12]), видаються нам другорядними.

Додатковими аргументами в цьому питанні є висновки експертів Світового

банку, які зауважили, що в країнах СНГ, крім прийняття конституцій, в яких закріплювалася ідея незалежної судової системи, головна роль відводилася деяким формальним аспектам судової системи, таким як призначення, перебування на посаді та звільнення з посади суддів, а також порядок застосування до них заходів дисциплінарного характеру; формування автономних органів для судової системи і створення контрольованих суддями інститутів підготовки судових кадрів. Більш детальні процедурні та організаційні зміни, які могли б змусити суди працювати «краще», зробивши їх більш ефективними та доступними, не ставали частиною зусиль щодо проведення судових реформ [20].

Низький потенціал процесу законотворчості у сфері судової влади, провідні ролі в якому належали парламенту, Верховному Суду України та Міністерству юстиції України, не дозволив досягти консенсусу у поглядах на реформування

вітчизняного судоустрою та прийняти новий закон про судоустрій. Відсутність останнього дозволяла існувати певним судовим процедурам, знаменуючи перехідний для судоустрою період, за якого діяльність, що може суперечити Конституції, є санкціонованою [5, с. 97].

Наведений у цій публікації аналіз дає підстави для висновку, що окреслені Конституцією України перспективи розвитку судової влади та існуюча на той час у державі судова система, яка потребувала змін, існували як дві паралельні реальності, які стали заручниками політичних амбіцій та створили у сфері судової реформи ситуацію невизначеності.

Однак довго так тривати не могло, оскільки спливав термін дії Перехідних положень Основного Закону, що зобов'язувало парламент до рішучих дій та означало початок нового періоду судової реформи в державі.

ПРИМІТКИ

1. Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи : монографія / Р. О. Куйбіда. — К. : Атіка, 2004. — 288 с.
2. Селіванов А. О. Нові конституційні засади судової влади. Вступ з принципових питань / А. О. Селіванов // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 2 (7). — С. 76—78.
3. Абросимова Е. Б. Суд в системе разделения властей: российская модель (конституционно-теоретические аспекты) : учеб. пособ. / Е. Б. Абросимова. — М. : Проспект, 2002. — 112 с.
4. Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 року № 2296-ХІІ «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.gada.gov.ua/laws/show/2296-12>.
5. Футей Б. Становлення правової держави: Україна 1991—2001 рр. / Б. Футей. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — 288 с.
6. Фрицький Ю. О. Особливості функціонування судової гілки влади як окремої гілки державної влади в Україні / Ю. О. Фрицький // Актуальні проблеми держави і права. — 2006. — Вип. 29. — С. 271—278.
7. Ющик О. І. Теоретичні основи законодавчого процесу : монографія / О. І. Ющик. — К. : Парламентське вид-во, 2004. — 520 с.
8. Проект постанови Верховної Ради України «Про Загальну концепцію державно-правової реформи в Україні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=23573&pf35401=66353>.
9. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні / О. І. Ющик. — К., 1997. — 191 с.
10. Кампо В. Правові позиції Конституційного Суду України як необхідний елемент забезпечення судово-правової реформи / В. Кампо // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 2. — С. 112—122.
11. Шевчук С. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод: практика застосування та принципи тлумачення у контексті сучасного українського праворозуміння / С. Шевчук // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 1999. — № 2. — С. 96—106.
12. Головатий С. Нові можливості щодо захисту прав людини в Україні / С. Головатий // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 1999. — № 1. — С. 11—14.

13. Вища рада юстиції — 15 років діяльності / [редкол. : В. М. Колесниченко та ін.]. — К. : Логос Україна, 2013. — 199 с.
14. Кривенко В. В. Щодо статусу та ролі Вищої ради юстиції (з позиції подальшого проведення судово-правової реформи в Україні) / В. В. Кривенко // Вища рада юстиції — 15 років діяльності / [редкол. : В. М. Колесниченко та ін.]. — К. : Логос Україна, 2013. — 199 с.
15. Бойков А. Д. Третья власть в России. Очерки о правосудии, законности и судебной реформе 1990—1996 гг. / А. Д. Бойков. — М. : Изд-во НИИСЗ, 1997. — 264 с.
16. Хотинська-Нор О. З. Теорія судової реформи: інституціональні пастки / О. З. Хотинська-Нор // Судова апеляція. — 2015. — № 3. — С. 35–42.
17. Афанасьев В. В. Организационно-правовые проблемы исполнительного производства в Украине : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / В. В. Афанасьев // Нац. юрид. академия Украины. — Х., 1995. — 200 с.
18. Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій. — К. : Юрінком Інтер, 1998. — 208 с.
19. Сердюк В. О. Проблеми реалізації судово-правової реформи в Україні (1991—2004 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / В. О. Сердюк. — К., 2007. — 20 с.
20. Андерсон Джеймс Х. Судебная система в переходной экономической период. Оценка прошлого и перспективы на будущее (2005) / Джеймс Х. Андерсон, Дейвид С. Бернштейн, Чарльз В. Грей // Всемирный банк. — Вашингтон, 2005.

Хотинская-Нор Оксана. Развитие судебной реформы с принятием Конституции Украины: историко-правовой анализ.

В статье исследуются особенности развития судебной реформы с принятием Конституции Украины. Проведенный автором историко-правовой анализ хронологии законодательных изменений в сфере функционирования судебной системы позволил очертить главные достижения судебной реформы того времени, а также акцентировать внимание на негативных явлениях, имеющих признаки закономерностей. В целом автор пришел к выводу о том, что с принятием Основного Закона Украины судебная реформа не получила необходимого развития и отличалась инертностью и бессистемностью внедрения необходимых судебной системе изменений.

Ключевые слова: *судебная реформа, судебная система, судебная власть, история судебной реформы, развитие судебной системы.*

Khotynska-Nor Oksana. Progress of judicial reform after adoption of constitution of Ukraine: historical and legal analysis.

The article investigates peculiarities of the judicial system development after the adoption of the Constitution of Ukraine. The author has held the historical and legal analysis of the chronology of legislative changes in the sphere of the judicial system functioning. This analysis let outline main achievements of the judicial reform of that period, as well as put emphasis on negative phenomena, which are characterized by the features of consistency. In general, the author made a conclusion that after the adoption of the Fundamental Law of the state, the judicial reform did not get appropriate development and had such features as inertness and unsystematic character of the implementation of necessary changes for the judicial system.

Key words: *judicial reform, judicial system, judicial power, history of judicial reform, development of judicial system.*